

DANIEL FILIP-AFLOAREI*

RELAȚII ROMÂNNO-POLONE LA ÎNCEPUTUL REGIMULUI JARUZELSKI (1981–1983)

Deși Wojciech Witold Jaruzelski a preluat conducerea partidului în octombrie 1981, când l-a înlocuit pe Stanisław Kania, în timpul Plenarei a IV-a a CC al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (PMUP)¹, regimul său a fost instaurat odată cu introducerea legii marțiale (*stan wojenny*) și formarea Consiliului Militar al Salvării Naționale (*Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego – WRON*), pe 13 decembrie 1981, punând capăt Mișcării Solidaritatea după 15 luni de existență. Cu toate că prin această măsură se urmărea „salvarea” regimului, dar și a partidului comunist de la dezintegrare, efectele acesteia au fost cu totul altele. Peste 700 000 de membri au renunțat la carnetul de partid, iar alții au rămas într-o stare de totală pasivitate la cererile noului regim², această tendință negativă menținându-se până în anul 1985, când numărul ieșirilor din partid a fost depășit de cel al intrărilor. Reacțiile internaționale față de legea marțială au fost contradictorii; dacă în blocul sovietic ea a fost salutăată de statele membre, în special de Uniunea Sovietică, care nu a precupețit niciun efort pentru a evita o invazie în Republica Populară Polonia (RPP)³, SUA și aliații săi au impus sancțiuni economice și politice

* Doctorand, Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

¹ Jaruzelski avea acum în mâinile sale întreaga putere: șef de partid, prim-ministru și ministru al Apărării Naționale. Vezi Ion Constantin, *Polonia în epoca „Solidaritătii”, 1980–1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului (INST), 2007, p. 61.

² *Ibidem*, p. 71–72.

³ Dacă, până în anul 1990, Uniunea Sovietică era considerată promotoarea acestei măsuri, generalul Jaruzelski fiind cel care „a salvat” societatea de pericolul „unui război civil” sau de cel al intervenției sovietice, după cum se afirma în propaganda vremii, noile descoperiri documentare par să-l încrimineze pe Jaruzelski, Uniunea Sovietică oferind sprijin logistic, nicidecum militar. Aceste informații au fost prezentate în cadrul conferinței „Poland 1980-1982: Internal Crisis, International Dimensions”, ce a avut loc în noiembrie 1997, în satul Jachranka de lângă Varșovia, având ca participanți numeroși actori politici ai vremii, precum: generalul Jaruzelski, Zbigniew Brzezinski, mareșalul Viktor Kulikov, comandatul trupelor Pactului de la Varșovia, generalul William Odom, directorul serviciilor secrete ale armatei americane și alții. Pe baza acestora, dar și a mărturiilor depuse de către actori, rezultă că Jaruzelski ar fi căutat în mod repetat sprijinul armatei sovietice pentru a introduce starea de război, începând cu luna octombrie (1981), moment în care preluase funcția de prim-ministru. La rândul ei, conducerea sovietică a respins cererile acestuia, lăsând adoptarea acestei măsuri în mâinile generalului și, în cele din urmă, fiind introdusă chiar de acesta. Vezi Malcolm Byrne, Paweł Machcewicz, Christian Ostermann, *Poland 1980–1982 Internal Crisis, International Dimensions. A Compendium of Declassified Documents and Chronology of Events*, Washington D.C., National Security Archive, 1997. Pentru versiunea digitalizată a dezbaterilor, vezi https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin11_p1.pdf (28.10.2019). Aceleași concluzii sunt susținute și de Matthew J. Ouimet, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, Chapel Hill and London, The University of North Carolina Press, 2003. O altă mărturie, care sprijină această ipoteză, este jurnul lui Anoškin, adjunct al mareșalului Kulikov, conducătorul trupelor Pactului de la Varșovia, cu informații despre discuțiile dintre acesta și Jaruzelski; vezi „*The Anoshkin*

dure împotriva acesteia⁴, îngreunându-i eforturile de a stabili situația socio-politică. În acest caz, Jaruzelski era nevoit să coopereze tot mai mult cu țările blocului sovietic, a căror situație economică nu era departe de aceea din RPP.

În ciuda importanței pe care regimul lui Jaruzelski a avut-o pentru dinamica Războiului Rece din prima jumătate a anilor '80, dar și asupra destinului politic al blocului sovietic, spre deosebire de Mișcarea Solidaritatea, el nu a reprezentat un interes ridicat pentru istoriografia românească. Cu excepția lui Ion Constantin⁵, celelalte lucrări, în majoritatea lor covârșitoare, se concentrează asupra evoluției României în cadrul Tratatului de la Varșovia, utilizând preponderent documente din Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)⁶ și, sporadic, cele din MAE⁷, tratând subiectul într-un mod colateral. O altă excepție o reprezintă Larry Watts⁸, însă lucrările sale necesită o lectură prudentă, din cauza elogiilor, uneori nemeritate, aduse politicii externe a RSR. Acesta pare să ignore evoluția regimului Ceaușescu pe parcursul anilor '70, punând semnul egalității între acțiunile sale politice din anii '60-'70 și cele din anii '80, fără a ține cont de faptul că noul context internațional, de la începutul anilor '80, era diferit⁹. În cazul

Notebook on the Polish Crisis, December 01, 1981. *Historic and Public Policy Program Digital Archive, Personal Collection of general Victor Anoshkin, Obtained and translated by Mark Kramer*, în *Cold War International History Project*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D.C., 2001. Pentru versiunea digitală, vezi: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112001.pdf?v=7d7ea4a3ab7efecaa7cd9f79c34d87a5> (28.10.2019). Chiar dacă noile dovezi nu reușesc să aducă un răspuns definitiv cu privire la autorul legii marțiale, ele sugerează existența unei responsabilități comune pentru întreprinderea acesteia, fiind vorba atât de implicarea generalului Jaruzelski, cât și a conducerii sovietice.

⁴ Conform informărilor făcute de diplomatul român de la Varșovia, ele prevedeau „anularea reprogramării dobânzilor scadente ale datoriilor poloneze către SUA; instituirea unui embargo asupra oricăror noi credite ce ar putea fi acordate Poloniei pentru achiziționarea de produse alimentare din SUA și sistarea oricărui ajutor economic în curs către guvernul polonez” (AMAE, fond 1981, dosar 1503, f.n.).

⁵ Ion Constantin, *Polonia în epoca „Solidarității”*. Un alt text al lui Ion Constantin, ce conține o istorie comprehensivă a Poloniei în perioada contemporană, este *Polonia în secolul totalitarismelor, 1918–1989*, București, INST, 2007. Interesant pentru acest context este și articolul aceluiași autor, *România și Sindicatul Solidaritatea, 1981–1989*, în *AT*, nr. 1–2, 2011, p. 125–132. Tot aici mai poate fi menționat și studiul lui Adam Burakowski, apărut în aceeași revistă, despre vizita lui Jaruzelski în România, din iunie 1982; vezi Adam Burakowski, *Din istoria relațiilor româno-polone. Vizita lui Wojciech Jaruzelski în România, iunie 1982*, în *AT*, nr. 88–89, 3–4/2015, p. 145–156.

⁶ Vezi, în acest sens, Petre Oprea, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia (1955–1991)*, București, Editura Militară, 2008; Alesandru Duțu, Constantin Olteanu, Antip Constantin, *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturie. Documente. Cronologie*, București, Editura Pro Historia, 2005; Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact, 1955–1991. Selected Documents*, București, Editura Politeia – SNSPA, 2004 etc.

⁷ Singura excepție o reprezintă Mioara Anton, care a publicat o colecție de documente despre întâlnirile miniștrilor Afacerilor Externe și adjuncții lor, însă fără a le prezenta pe cele ale șefilor de stat. Vezi Mioara Anton, *România și Tratatul de la Varșovia. Conferințele miniștrilor Afacerilor Externe și ale adjuncților lor. 1966–1991*, studiu introductiv, notă asupra ediției și indice analitic de Mioara Anton, București, Editura ALPHA MDN, 2009.

⁸ Larry Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, București, Editura RAO, 2013. Vezi, în special, ultima lucrare a autorului american: *Oaia albă în turma neagră. Politica de securitate a României în perioada Războiului Rece*, București, Editura RAO, 2018. Nu am menționat aici lucrările lui Vasile Buga deoarece acesta face parte din categoria autorilor care se ocupă doar de perioada de început sau de sfârșit a crizei poloneze.

⁹ În a doua jumătate a anilor '70, un rol tot mai important în cadrul relațiilor internaționale aveau să-l joace drepturile omului. După semnarea Acordurilor de la Helsinki, atenția lumii internaționale s-a îndreptat repede asupra mișcărilor dizidente din blocul sovietic – Comitetul Drepturilor Omului din URSS, KOR (Comitetul de Apărare al Muncitorilor) din Polonia, Karta 77 din Cehoslovacia – acțiunile „dizidente” ale liderului român devenind tot mai redundante. Mai mult decât atât, el încă rămăsese în paradigma „drepturilor națunilor”, aflată la apogeu în anii '60, când se urmărea dezmembrarea vechilor colonii, și nu înțelese trecerea spre drepturile omului, în anii '70. Din contra, acestea îi trezeau repulsie lui Nicolae Ceaușescu, ceea

istoriografiei poloneze, regimul generalului a fost subiectul unei investigații minuțioase, atât din cauza implicațiilor pe care acesta le-a avut atât la nivel social, cât și la nivel politic. Atenția a fost îndreptată, în primul rând, asupra problemelor ridicate de constituționalitatea acestei măsuri, fiind analizată de autori precum Andrzej Paczkowski¹⁰ sau Andrzej Werblan¹¹, iar în al doilea rând, au fost cercetate implicațiile politice¹² și sociale ale legii marțiale¹³. Regimul de la Varșovia a atras și atenția istoriografiei occidentale, fiind cercetat de Norman Davies¹⁴ sau A. Kemp-Welch¹⁵; iar contextul internațional era investigat de Olav Njolstad¹⁶ sau Melvyn P. Leffler și Odd Arne Westad¹⁷, ambii autori examinând evoluția evenimentelor în ultimul deceniu al Războiului Rece. În cele din urmă, merită menționată și lucrarea lui James Scott¹⁸, despre politica externă a SUA în timpul lui Reagan, pentru a înțelege evoluția relațiilor sovieto-americane și statutul internațional al Poloniei.

Ținând cont de ceea ce s-a scris până acum, un prim obiectiv al studiului de față constă în stabilirea naturii noului regim de la Varșovia, pentru a înțelege mai bine cadrul și limitele colaborării româno-polone. Cel de-al doilea obiectiv presupune analizarea modului cum au evoluat relațiile bilaterale în această perioadă, identificând, totodată,

ce avea să ducă treptat la izolarea sa pe plan internațional. Pentru evoluția drepturilor omului în perioada Războiului Rece, vezi David P. Forysthe, *Human Rights in International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000; Daniel C. Thomas, *The Helsinki Effect: International Norms, Human Rights and the Demise of Communism*, Princeton, Princeton University Press, 2001. Pentru modul cum au afectat conducerea românească, vezi Patricia Gonzalez Aldea, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului și degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975–1989)*, traducere din limba spaniolă de Alexandra Reocov, București, Editura Curtea Veche, 2008.

¹⁰ Valoarea lucrărilor lui Paczkowski rezultă nu numai din calitatea cercetării istorice, dar și din aceea de martor ocular, autorul fiind contemporan cu evenimentele de atunci și implicat în activitățile Solidarității; vezi Andrzej Paczkowski, *The Spring Will Be Ours: Poland and the Poles from Occupied to Freedom*, translated by Jane Cave, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 2003; vezi și idem, *Revolution and Counterrevolution in Poland, 1980–1989. Solidarity, Martial Law and the End of Communism in Europe*, translated by Christina Manetti, New York, University of Rochester Press, 2015.

¹¹ Andrzej Paczkowski, Andrzej Werblan, *On the Decision to Introduce Martial Law in Poland in 1981. Two Historians Report to the Commission on Constitutional Oversight of the Sejm of the Republic of Poland*, în „Cold War History International Project”, no. 21/1997, Washington D.C.

¹² Printre autorii care s-au ocupat de acest subiect, se numără: Jan Kubik, *The Power of Symbols Against the Symbols of Power. The Rise of Solidarity and the Fall of State Socialism in Poland*, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1994; Maryjane Osa, *Solidarity and Contention: Networks of Polish Opposition*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2003.

¹³ Jadwiga Staniszkis, *Poland's Self-Limiting Revolution*, Princeton, Princeton University Press, 1984; Aleksander Smolar, „Self-limiting Revolution”: *Poland 1970–89*, în Adam Roberts, Timothy Garton Ash (ed.), *Civil Resistance and Power Politics. The Experience of Non-violent Action from Gandhi to the Present*, Oxford, Oxford University Press, 2009.

¹⁴ Norman Davies, *God's Playground. A History of Poland, 1795 to the present*, vol. II, revised edition, New York, Columbia University Press, 2005, p. 482–509. O altă lucrare fundamentală a aceluiași autor pentru a înțelege nu doar cauzele imediate ale grevelor poloneze, dar și cele profunde, ce țin de cultura și istoria acestui popor, este *Heart of Europe: The Past in Poland's Present*, Oxford, Oxford University Press, 2001.

¹⁵ A. Kemp-Welch, *Poland under Communism. A Cold War History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008. Vezi și lucrarea mai recentă a lui Gregory G. Domb, *Empowering Revolution: America, Poland, and the End of the Cold War*, North Carolina, University of North Carolina Press, 2014.

¹⁶ Olav Njolstad (ed.), *The Last Decade of the Cold War: From Conflict Escalation to Conflict Transformation*, London, Frank Cass Press, 2004.

¹⁷ Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad (ed.), *The Cambridge History of the Cold War, Origins, Endings*, vol. III, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

¹⁸ James M. Scott, *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and the American Foreign Policy*, Durham and London, Duke University Press, 1996. O altă lucrare, la fel de interesantă, este cea a lui Beth A. Fischer, *The Reagan Reversal Foreign Policy and the End of Cold War*, Columbia & London, University of Missouri Press, 1997.

mizele urmărite de conducerea românească în cooperarea sa cu Polonia. Finalmente, prin aceste rânduri intenționez să umplu golul istoriografic care marchează istoria relațiilor româno-polone, în perioada de început a regimului Jaruzelski.

Înainte de a începe tratarea propriu-zisă a subiectului, voi preciza limitele investigației, dar și mijloacele necesare pentru atingerea obiectivelor propuse. În primul rând, este vorba de o limită temporală, focusându-mă doar asupra perioadei în care legea marțială și-a produs efectele, și anume, din decembrie 1981 până în iulie 1983. Teoretic, după această dată, legea marțială a fost abolită, iar WRON dizolvat¹⁹, însă acțiunile împotriva membrilor Solidarității au continuat într-o formă mai voalată, până în anul 1986. În al doilea rând, ținând cont de complexitatea evenimentelor, mă voi concentra doar asupra celor care au avut impact asupra relațiilor dintre cele două țări, precum vizita lui Jaruzelski în România, vizita papei în Polonia sau Conferința pentru Securitatea și Cooperare în Europa (CSCE) de la Madrid. În al treilea rând, voi urmări în studiul de față aspectele politice și economice ale relațiilor româno-polone, celelalte elemente, care țin de partea culturală sau de presă, fiind tratate alături de primele două. Mai departe, pentru întreprinderea acestui demers, am utilizat rapoartele și telegramele ambasadorului român de la Varșovia, din perioada 1981–1983, aflate la arhivele MAE, iar din cadrul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (ANIC), dosare din Secția Relații Externe, dar și din Secția Vizite Interne și Externe, cu informații despre vizita lui Jaruzelski în RSR. În același timp, am folosit arhivele Tratatului de la Varșovia, pentru a surprinde cooperarea româno-polonă și în afara discuțiilor bilaterale, creându-mi o imagine cât mai completă asupra relațiilor dintre cele două țări. De aceea am luat în calcul și ziarul oficial al Partidului Comunist Român (PCR) – „Scânteia”, pentru a observa cum se reflecta, la nivel oficial, cooperarea româno-polonă.

Natura regimului instaurat la 13 decembrie 1981 este greu de determinat. În ciuda etichetărilor făcute de propaganda vremii, ce-l catalogau drept o „junta militară”, realitatea a fost mult mai complexă²⁰. Totuși, un fapt a fost cert: actul din 13 decembrie a încălcat Constituția țării, fiindcă niciun articol nu prevedea introducerea legii marțiale în cazul unei amenințări interne, ci doar al uneia externe, ceea ce l-a determinat pe istoricul Andrzej Paczkowski să-l numească „o lovitură de stat legală”²¹. Conform acestuia, „măsurile au fost pregătite de către armată [...], Consiliul de Stat, partidul și guvernul fiind excluse de la această operațiune”²². O observație similară a fost făcută și de Ion Constantin, care susținea că, în momentul introducerii legii marțiale, decizia fusese luată inițial de WRON și aprobată ulterior de Consiliul de Stat, ceea ce contrazicea Constituția în vigoare, care cerea ca legea marțială să fie aprobată prin vot de Consiliul de Stat și apoi aplicată de WRON²³. Totodată, noul regim părea să-și fi pierdut mult din natura

¹⁹ Ca urmare a pelerinajului Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia – 16–23 iunie 1983 –, pe 22 iulie autoritățile au pus capăt stării de război, care fusese deja suspendată din decembrie 1982, dizolvând WRON și anunțând amnistia generală. Cu toate acestea, cu o zi înainte de a anunța aceste măsuri, Seimul a adoptat o nouă lege privind „Reglementările legale speciale pentru depășirea crizelor social-politice”, care presupunea o continuare a represiunilor din perioada legii marțiale, iar amnistia politică acordată a fost relativizată, membrii Comitetului pentru Apărarea Muncitorilor (KOR – *Komitet Obrony Robotników*) sau ai Comitetului Central al Solidarității rămânând în închisoare (vezi Ion Constantin, *op. cit.*, p. 93–94).

²⁰ O apreciere mai moderată, rezumându-se doar la prezentarea evenimentelor fără prea multe comentarii politice, au avut-o ziarele cu orientare de stânga. Un exemplu îl reprezintă „The New York Times”, vezi <http://movies2.nytimes.com/learning/general/onthisday/big/1213.html> (29.10.2019).

²¹ A. Kemp-Welch, *op. cit.*, p. 328.

²² *Ibidem*.

²³ Ion Constantin, *op. cit.*, p. 69.

sa marxistă. În discursul său, din 13 decembrie, Jaruzelski utiliza doar o singură dată cuvântul „socialism”, iar steagul roșu, care se afla de obicei deasupra CC al PMUP, era înlocuit cu cel național²⁴. Jadwiga Staniszkiz caracteriza noul regim drept unul „autoritar-birocratic, bazat nu pe partide politice sau alte forme de reprezentare, ci pe mecanisme de cooptare și de articulare a nevoilor sociale în interiorul aparatului de stat”²⁵. În fine, reține atenția faptul că noul regim nu a atins niciodată nivelul de violență al junțelor militare din America Latină sau Africa, iar pedeapsa capitală, deși stipulată de lege, n-a fost niciodată aplicată. În accepțiunea generală, acesta era considerat un „regim militar”, la vârful puterii aflându-se, practic, cvartetul de generali: Wojciech Jaruzelski – președinte, Czesław Kiszczak – ministrul Afacerilor Interne, Florian Siwicki – ministrul Apărării Naționale și Mirosław Milewski – membru al Biroului Politic și secretar al CC al PMUP. În ceea ce ne privește, am optat pentru termenul de „regim militar”, mai apropiat de realitatea politică din Polonia: el ne oferă o imagine mai clară asupra percepției pe care o aveau și celelalte state în relațiile lor cu regimul lui Jaruzelski.

După preluarea puterii, în fața noii conduceri poloneze se afla un șir interminabil de probleme. Dacă introducerea legii marțiale a fost o reușită din punct de vedere strategic, membrii Solidarității fiind luați prin surprindere, nu același lucru poate fi spus din perspectivă administrativă și economică. Ea a dus la descurajarea membrilor de partid, care nu mai voiau să sprijine măsurile conducerii militare, acest lucru fiind deseori menționat în discuțiile diplomatului român cu liderii polonezi: „[...] organizațiile de bază ale PMUP manifestă o mare inerție, iar membrii de partid, în marea lor majoritate, stau în expectativă”²⁶. Mai mult decât atât, deși legea marțială a reușit să „pacifice” situația, Solidaritatea fiind dizolvată, mișcarea a continuat să existe prin membrii săi, organizați în grupuri ad-hoc și sprijiniți de Biserica Catolică. Astfel, la 22 aprilie 1982, aceștia au constituit Comisia de Coordonare Provizorie (TKK – *Tymczasowa Komisja Koordynacja*), care a devenit organul de conducere la nivel național al activităților clandestine ale Solidarității, avându-i în frunte pe Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk, Bogdan Lis etc.²⁷ Câteva luni mai târziu, a fost înființată Comisia Regională de Coordonare (RKK – *Regionalna Komisja Koordynacja*), pentru a depăși neajunsurile structurii naționale – TKK, iar în Wrocław, a luat naștere *Solidaritatea „Luptătoare”* (SW – *Solidarność Walcząca*), condusă de Kornel Morawiecki²⁸. Un obiectiv major al acestor organizații era „războiul informațional”, concretizat prin tipărirea de numeroase ziare și lucrări clandestine²⁹. Acestea puneau accentul pe trecutul controversat al generalului Jaruzelski, aducând în discuție calitatea sa de membru al Armatei Populare a Poloniei – *Ludowe Wojsko Polskie* –, înființată de sovietici în anul 1943 și detestată de societatea poloneză, dar și faptul că acesta era ministrul Apărării în momentul reprimării sângeroase a protestelor din decembrie 1970³⁰. În esență, aceștia apelau la sentimentele anti-sovietice

²⁴ Andzej Paczkowski, *The Spring Will Be Ours*, p. 447, 449.

²⁵ Jadwiga Staniszkiz, *op. cit.*, p. 336.

²⁶ AMAE, fond 1982, dosar 1853, f.n.

²⁷ Aceștia au fost și membrii fondatori ai Sindicatului Solidaritatea (vezi Ion Constantin, *op. cit.*, p. 77–78).

²⁸ Pentru mai multe informații despre activitatea acestora și a lui Morawiecki, vezi <https://sw.ipn.gov.pl/ws/history/5515,Fighting-Solidarity.html> (25.10.2019).

²⁹ De exemplu, în primele 15 luni ale legii marțiale, autoritățile au dizolvat aproape 700 de „grupuri ilegale”, au lichidat 12 stații de radio și au confiscat 1 310 instalații poligrafice (vezi Ion Constantin, *op. cit.*, p. 83–84).

³⁰ Mai multe informații despre presa poloneză în perioada legii marțiale, vezi Konstanty Gebert, *An Independent Society: Poland Under Martial Law*, în „Alternatives: Global, Local, Political”, vol. 15, no. 3 (Summer 1990), p. 355–371; Kazimierz Braun, *The Underground Theater under Martial Law during the last*

ale populației, condamnând relațiile apropiate dintre Jaruzelski și liderii sovietici, dar și situația internă dificilă.

Acțiunile lor erau încurajate și de exemplul lui Lech Wałęsa, care, adus de autoritățile comuniste în Varșovia, în dimineața zilei de 13 decembrie 1981, refuza să discute cu Jaruzelski fără consilierii săi, respingând totodată ofertele de colaborare sau eliberare condiționată³¹. Eșecul legii marțiale – îndeosebi în stoparea activității clandestine a Sindicatului – a făcut ca tendința de boicotare a stării de asediu să se generalizeze și în mediile creatorilor și intelectualilor, apărând „acțiuni greviste zilnice”³². În cadrul unei cercetări sociologice, efectuată în marile uzine din Polonia, se arăta că peste 60% din muncitori ar fi sprijinit Solidaritatea³³, ceea ce demonstra influența slabă a WRON în viața cotidiană. Nemulțumită de Jaruzelski și de regimul său era și societatea, nu doar membrii fostului Sindicat, care își exprima insatisfacția față de acesta și îl considera pionul Moscovei, numind regimul acestuia „WRONA” – cioară³⁴. Ei obișnuiau să spună, la modul ironic, că niciodată o cioară nu poate învinge vulturul, aluzie la simbolul vulturului de pe steagul lor regal.

O altă problemă gravă a regimului era situația tinerei generații, de care depindea viitorul comunist al Poloniei. Din cele două milioane de membri, câți avea Uniunea Tineretului Socialist în august 1980, în martie 1982, ea mai număra doar 200 000 de aderenți. Cei mai mulți dintre studenți „au renunțat la calitatea de membru, trecând la organizația intitulată *Uniunea Studenților Independenți*”³⁵. Totodată, „în primii doi ani de studii, între candidații admiși pentru anul universitar 1982–1983 și 1983–1984 nu există niciun membru de partid”³⁶. În același timp, lipsa de popularitate a noii conduceri era și o consecință a incapacității sale de a opri declinul economic și, spre deosebire de perioada anterioară, când putea împărtăși cu Solidaritatea și cu Biserica Catolică efectele crizei, de această dată ea trebuia să-și asume singură aceste neajunsuri³⁷. Dificultățile regimului s-au adâncit în următorul an, când vizita papei, dar și acordarea premiului Nobel lui Wałęsa au dus la renașterea speranței pentru relegalizarea Sindicatului și chiar pentru formarea unui „partid politic creștin-democrat”³⁸.

Deși nu se confruntase niciodată cu un asemenea nivel de contestare internă, situația economică a regimului de la București era la fel de problematică precum cea poloneză. Crizele energetice mondiale din anii '70, cutremurul din 1977, dezvoltarea

years of communism, în „The Polish Review”, Polish Institute of Arts & Sciences of America, vol. 38, no. 2 (1993), p. 159–186. Pentru surse arhivistice, vezi cele publicate în format digital de *Open Society Archives*, <http://www.osaarchivum.org/digital-repository/osa:eecb1748-622a-4705-912e-c7c2910bc671> (25.10.2019).

Mai multe informații despre revolta din decembrie 1970, vezi Roman Laba, *The Roots of Solidarity. A Political Sociology of Poland's Working-Class Democratization*, New Jersey, Princeton University Press, 1991.

³¹ Timothy Garton Ash, *The Polish Revolution: Solidarity*, New York, Random House, 1985, p. 270.

³² AMAE, fond 1982, dosar 1853, f.n.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Denumire inspirată de abrevierea din limba polonă pentru Consiliul Militar al Salvării Naționale – WRON.

³⁵ Aceștia erau inspirați de organizația „Confederația Poloniei Independente” (KPN – *Konfederacja Polski Niepodległej*), care, spre deosebire de Solidaritatea, avea aspirații politice mult mai radicale, cum ar fi restaurarea situației politice din perioada interbelică (AMAE, fond 1982, dosar 1853, f.n.).

³⁶ AMAE, fond 1983, dosar 1488, f.n.

³⁷ Cele mai mari probleme erau înregistrate în domeniul construcțiilor de locuințe, fiind cu 39,2% mai slabe decât în anul 1981 trimestrul I, în cel al construcțiilor de autoturisme cu 55,3%, autocamioane și tractoare rutiere cu 31,9%, aparate radio cu 27%, cauciuc cu 31%, furaje mixte cu 35%, pășări cu 35%, vagoane marfă cu 29,5%, dar și în cel al achizițiilor de animale vii cu 10% (AMAE, fond 1982, dosar 1847, f.n.).

³⁸ AMAE, fond 1983, dosar 1487, f. 166.

forțată a industriei, realizarea în ritm forțat și fără resurse suficiente a Canalului Dunăre – Marea Neagră, izbucnirea războiului dintre Irak și Iran, de la care RSR importa petrol ieftin, precum și vremea nefavorabilă din anii 1980–1981 au agravat problemele existente în economia românească. În consecință, la sfârșitul anului 1981, România cerea principalilor săi creditori externi să accepte o amânare cu până la șase luni a plății dobânzilor³⁹. În 1982, pentru a nu se ajunge cumva la o repetare a situației din Polonia, Ceaușescu și-a anunțat intenția de a achita datoriile externe⁴⁰, tot în acest an, prețurile crescând constant, cu cca 35%; iar consumul de energie al populației era redus până la limită, măsuri similare fiind luate și pentru iluminatul public. Însă ceea ce avea să afecteze cel mai mult populația a fost introducerea programului de alimentație „științifică”; apoi, în 1983, se adăuga și așa-numitul acord global, care „însemna o scădere a salariului”⁴¹. Măsuri similare luase și Jaruzelski în Polonia, în aceeași perioadă, acestea fiind însă prezentate drept consecințe ale unor reforme economice necesare; dimpotrivă, în România, ele erau puse sub semnul propagandei succesului, Ceaușescu fiind prezentat ca un mare „erou al păcii”⁴².

Introducerea legii marțiale a fost primită, inițial, cu ușurare de liderul român, considerând-o o măsură „vremelnică”⁴³ ce pune capăt haosului economic, politic și social din Polonia. De aceea, în paginile ziarului „Scânteia” se vorbea despre Polonia cu o oarecare doză de optimism, afirmându-se că, în urma introducerii stării de asediu, „se constată o îmbunătățire a stărilor de lucruri în covârșitoarea majoritate a sectoarelor de activitate”, iar fără acestea „s-ar fi ajuns la război civil”⁴⁴. Astfel, în opinia liderului român, legea marțială nu era altceva decât „treburi interne ale acestei țări”⁴⁵, iar sancțiunile economice ale SUA și aliaților săi erau un „amestec din afară”⁴⁶. Această poziție, adoptată de conducerea românească imediat după introducerea legii marțiale, avea să fie nuanțată în timpul vizitei generalului la București, la 4 iunie 1982, când Nicolae Ceaușescu se referea la necesitatea „întăririi unității și forței PMUP pentru a-și îndeplini rolul său de forță politică conducătoare în lupta pentru dezvoltarea socialistă”⁴⁷. Totuși, se pare că, în cadrul întâlnirii cu Jaruzelski, liderul român ar fi precizat:

[...] nu împărtășim părerea că starea de asediu trebuie menținută multă vreme. Este în interesul Poloniei și al socialismului în general să se acționeze pentru normalizarea situației cât mai curând, găsindu-se formele corespunzătoare pentru ca organele constituționale de stat să-și îndeplinească misiunea, să-și reia integral funcțiile, inclusiv în ceea ce privește folosirea, în caz de nevoie, a armatei pentru asigurarea ordinii și liniștii”⁴⁸.

³⁹ Petre Opreș, *Criza poloneză de la începutul anilor '80. Reacția conducerii Partidului Comunist Român*, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2008, p. 81–83, 89. Pentru Adam Burakowski, punctul de cotitură pentru economia românească l-a reprezentat anul 1977, când începe stagnarea și declinul acesteia (vezi Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu: 1965–1989. Geniul din Carpați*, București, Editura Polirom, 2008, p. 198–206, 212–233 și 237–263).

⁴⁰ Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 272.

⁴¹ *Ibidem*, p. 274, 276.

⁴² Pentru a înțelege mai bine mecanismele și efectele acestei propagande, vezi Mioara Anton, „*Ceaușescu și poporul!*” *Scrisori către iubitul conducător*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

⁴³ *Soluționarea problemelor dezvoltării Poloniei socialiste – în răspunderea exclusivă a poporului polonez*, în „Scânteia”, anul LI, nr. 12238, 26 decembrie 1981, p. 6.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Măsuri pentru normalizarea situației și instaurarea ordinii și disciplinei*, în „Scânteia”, anul LI, nr. 12228, 15 decembrie 1981, p. 4.

⁴⁶ *Soluționarea problemelor dezvoltării Poloniei socialiste*, în „Scânteia”, anul LI, nr. 12228, 15 decembrie 1981, p. 6.

⁴⁷ *Comunicat româno-polon*, în „Scânteia”, anul LI, nr. 12374, 5 iunie 1982, p. 5.

⁴⁸ AMAE, fond 1982, dosar 1855, f. 21.

În ciuda faptului că nu am identificat documentul ce conține discuțiile *tête-à-tête* dintre cei doi lideri, informații asemănătoare apar și în telegramele diplomatului polonez de la București, care precizează că, în opinia lui Nicolae Ceaușescu, „dacă nu se renunță repede la starea de asediu, nu se recâștigă încrederea clasei muncitoare [...]. Armata nu poate să înlocuiască partidul [...], P.C.R. nu împărtășește ideea că legea marțială trebuie să fie menținută în Polonia pe o perioadă lungă de timp”⁴⁹.

Știm acum că dificultățile interne cu care se confruntau ambele țări aveau să-i aducă pe cei doi lideri la masa negocierilor. Chiar dacă liderul PCR nu era de acord ca starea de asediu să dureze o perioadă îndelungată, problemele energetice ale economiei românești, dar și faptul că RPP era un mare exportator de produse carbonifere în blocul sovietic, al doilea după Uniunea Sovietică, l-au determinat, în cele din urmă, să depășească diferențele existente între el și Jaruzelski, cu privire la viitorul PMUP. Totodată, având în vedere că, la sfârșitul anilor '70, RSR nu a putut exploata mai multe gaze naturale și nici nu și-a dezvoltat programul nuclear, singura alternativă la consumul de țiței nu era decât acela de cărbune⁵⁰. În acest sens, sancțiunile economice americane împotriva conducerii poloneze și nevoia acesteia de a-și extinde piața către țările socialiste⁵¹ au reprezentat o bună oportunitate pentru românii dornici să-și acopere deficitul energetic. Mai mult decât atât, intenția lui Ceaușescu de a plăti datoria externă a României – prin reducerea importului din statele occidentale și intensificarea comerțului în barter cu țările socialiste – a coincis cu această nouă orientare a politicii externe a RPP⁵².

Așa se explică de ce, atunci când se vorbește despre semnarea unui acord de cooperare între cele două țări, se menționează, în primul rând, „satisfacerea cerințelor de materii prime, energie”; abia apoi era amintită „colaborarea româno-polonă pe planul științei, culturii etc.”⁵³, fără a mai face vreo referință la viitorul politic al PMUP. În același timp, în cadrul discuțiilor cu Jaruzelski, Ceaușescu reia una din vechile sale idei, și anume „dezvoltarea colaborării în CAER [...] în scopul satisfacerii [...] necesităților de materii prime, combustibil, energie [...]”⁵⁴, idee pe care a susținut-o încă din momentul întâlnirii OTV de la Moscova, din decembrie 1980⁵⁵. De această dată, el găsea un aliat în persoana lui Jaruzelski, care îl sprijinea în politica sa de adâncire a cooperării economice între statele membre ale CAER: generalul era interesat, la rândul său, de strângerea relațiilor cu țările socialiste.

Noul interes al RSR s-a reflectat și în munca ambadorului român de la Varșovia, care preciza că, în activitatea de informare din RPP, „o preocupare dominantă a conducerii oficiului și a celorlalți diplomați [...] a fost îndeosebi pe plan economic”⁵⁶,

⁴⁹ Adam Burakowski, *Din istoria relațiilor româno-polone*, p. 152–153.

⁵⁰ Vezi lucrarea lui Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice, 1500–2000*, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 395.

⁵¹ AMAE, fond 1982, dosar 1859, f. 3.

⁵² Ea avea să fie clar exprimată, încă de la începutul anului 1982, de către Mieczysław Rakowski, președinte al comisiei economice româno-polone și apropiat al generalului Jaruzelski: „În schimburile cu țările socialiste, Polonia va încerca în 1982 să obțină o majorare a importurilor de produse [...]” (AMAE, fond 1982, dosar 1853, f.n.). Ea a fost confirmată și de directorul adjunct al Departamentului I din MAE polonez, care declara că „principala preocupare a lucrătorilor din cadrul Departamentului I o constituie contribuția la restabilirea cursului ascendent al relațiilor Poloniei cu țările socialiste frățești”, pentru că, începând din august 1980, „au înregistrat un regres în toate domeniile, mai ales în domeniul politic” (AMAE, fond 1982, dosar 1854, f. 4).

⁵³ Al. Câmpeanu, *Un moment important în dezvoltarea relațiilor româno-polone, în interesul reciproc, al cauzei socialismului și păcii*, în „Scânteia”, anul LI, nr. 12375, 6 iunie 1982, p. 6.

⁵⁴ *Comunicat româno-polon*, p. 5.

⁵⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 209/1980, f. 33.

⁵⁶ AMAE, fond 1983, dosar 1480, f.n.

situația internă fiind pusă în plan secund, spre deosebire de anii anteriori, când se aflase în prim plan. Conform informărilor făcute de secretarul I al ambasadei, din cele 1 380 de telegrame trimise în 1983, cu 327 (31%) mai multe față de anul precedent, majoritatea a fost dedicată relațiilor bilaterale – 627, iar din aceasta, 429 cuprindeau raporturile economice⁵⁷. Tot în acest an, spre deosebire de numărul specialiștilor polonezi, care veniseră în RSR pentru a încheia contracte, „numărul specialiștilor români a fost cu 35% mai mare”⁵⁸; totodată, față de aceeași perioadă a anului 1982, „volumul contractărilor [din 1983 – s.n.] a crescut cu cca 60%”⁵⁹. Deși „partea română a trebuit să preia inițiativa și să fie insistentă”⁶⁰, schimburile comerciale dintre cele două țări au ajuns la „573 milioane ruble în 1982, reprezentând o creștere de 16% față de realizările din 1981. În anul 1983, au fost contractate produse în valoare de aproape 900 milioane ruble, reprezentând o creștere cu peste 50% față de realizările din anul 1982”⁶¹, fiind „ritmul cel mai mare de până acum de creștere a schimburilor comerciale reciproce”⁶². Faptul că intensificarea cooperării pe plan economic a avut loc imediat după vizita generalului, nu este un lucru întâmplător, ci un efect al acesteia.

Această consolidare a relațiilor româno-polone s-a realizat nu numai în domeniul economic, dar și în cel politic, unde „se înregistrează o intensificare a relațiilor pe linie de partid, atât între comitetele centrale ale partidelor noastre, cât și între comitetele județene și voievodale cu care au stabilit legături de colaborare directă”⁶³; de asemenea, relațiile dintre cele două partide „s-au intensificat considerabil”⁶⁴. Nici presa n-a constituit o excepție, fiind publicate un număr „aproape dublu de materiale, comparativ cu anul trecut”⁶⁵. Iar în 1983, numărul acestora a fost de „3 413, cu aproape 600 materiale mai multe decât în anul precedent”⁶⁶.

În schimbul acestei bune colaborări, conducerea românească trebuia să ofere suportul său celei poloneze, lucru pe care l-a făcut imediat. La 31 decembrie 1981, Jaruzelski îi adresa lui Ceaușescu o scrisoare, prin care îi cerea acestuia „un credit cu dobândă redusă, pe care să-l achităm în viitorul cincinal”, dar și sprijinul pentru „încheierea unor tranzacții de comerț cu străinătatea prin intermediul firmelor românești de comerț exterior”⁶⁷. În februarie 1982, consilierul ambasadei RPP din București, I. Czulinski, a cerut părții române ca, în timpul vizitei secretarului american de stat Alexander Haig, „să își exprime cunoscuta sa poziție de principiu în legătură cu situația din Polonia și cu sancțiunile adoptate de administrația SUA față de Polonia”⁶⁸. Tot în cadrul aceleiași întâlniri, pe care consilierul a avut-o cu directorul adjunct al Direcției I, acesta „a solicitat sprijin din partea MAE pentru candidatura Poloniei la comitetul pentru contribuții ONU pe perioada 1983–1985, la alegerile care vor avea loc la sesiunea a 37-a a Adunării Generale a ONU”⁶⁹. În anul următor, ambasadorul polonez de la București adresa părții române

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ AMAE, fond 1983, dosar 1490, f.n.

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ *Ibidem.*

⁶¹ AMAE, fond 1983, dosar 1491, f. 233.

⁶² AMAE, fond 1983, dosar 1480, f.n.

⁶³ *Ibidem.*

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ AMAE, fond 1982, dosar 1853, f.n.

⁶⁶ AMAE, fond 1983, dosar 1480, f.n.

⁶⁷ AMAE, fond 1982, dosar 1853, f.n.

⁶⁸ AMAE, fond 1982, dosar 1851, f.n.

⁶⁹ *Ibidem.*

rugămintea ca, în cazul în care Organizația Internațională a Muncii (OIM) înființa o comisie pentru a investiga situația din Polonia, delegația română să se opună acestei măsuri⁷⁰. Totodată, existau și propuneri de a se organiza „consultări între cele două ministere de externe, pe probleme legate de securitatea europeană, stadiul actual al CSCE, problematica dezarmării etc.”⁷¹

Cu toate că nu am putut identifica, pentru fiecare caz, modul în care partea română răspundea acestor cereri, presupunem că ele erau pozitive, de vreme ce ambasada polonă nu reitiera respectivele solicitări, iar relațiile româno-polone își continuau cursul pozitiv. De exemplu, în cazul creditului, Ceaușescu „a oferit părții polone un credit de patru milioane ruble cu rambursare eșalonată în anii următori”⁷², iar la 14 iulie 1983, ambasadorul polonez de la București îi mulțumea lui Lucian Petrescu, director al Direcției I, pentru sprijinul oferit de delegația românească în cadrul OIM⁷³.

Linia ascendentă a relațiilor româno-polone nu ar putea fi înțeleasă fără o analiză comparată a relațiilor pe care Polonia le-a avut și cu celelalte state din blocul sovietic. Astfel, conform unei informări făcute de diplomatul român de la Varșovia, Ion Cozma, rezultă că „un loc important în politica externă poloneză îl dețin relațiile cu celelalte țări socialiste vecine Republica Democrată Germania (RDG) și Republica Socialistă Cehoslovacia (RSC)”⁷⁴, ele ocupând locurile doi și trei în comerțul exterior polonez. Cu RDG s-a atins un volum al schimburilor comerciale de 1,5 miliarde ruble pentru anul 1982, iar cu RSC de circa 1,2 miliarde ruble⁷⁵. Mai departe, când sunt menționate celelalte state socialiste, se arată că Polonia dezvoltă relații de prietenie și cu „Republica Populară Ungaria (RPU), Republica Populară Bulgaria (RPB) și RSR”⁷⁶. Cu RPU, Polonia stabilise un volum al schimburilor comerciale de 616,8 milioane ruble, cu RPB de 545 milioane ruble⁷⁷, iar cel cu RSR urma să fie de circa 540 milioane ruble⁷⁸, ocupând ultimul loc în clasament. Această ordine economică se reflectă și în ordinea în care Jaruzelski a vizitat țările socialiste, „Bucureștiul fiind ultima capitală vizitată de general”⁷⁹. Situația pare să se fi menținut și în următorul an, când, într-o plenară a PMUP, au fost enunțate relațiile Poloniei cu celelalte țări socialiste: „Pe prim plan se află relațiile cu URSS, apoi cu RSC și RDG, ca după aceea ministrul să afirme, enumerând în ordine: Ungaria, Bulgaria și România”⁸⁰. Tot ultimul loc a fost ocupat de România și în cadrul târgului internațional de la Poznan, în ceea ce privește spațiul comercial ocupat⁸¹. În consecință, discursul oficial din Polonia reflecta realitatea priorităților ei economice.

Așadar, în ciuda câtorva momente pozitive în relațiile româno-polone, la începutul regimului lui Jaruzelski, mai ales în domeniul schimburilor comerciale, bariera politică,

⁷⁰ AMAE, fond 1983, dosar 1496, f.n.

⁷¹ AMAE, fond 1982, dosar 1851, f.n.

⁷² AMAE, fond 1982, dosar 1847, f.n.

⁷³ AMAE, fond 1983, dosar 1496, f.n.

⁷⁴ AMAE, fond 1982, dosar 1859, f. 6.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 7.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 7–8.

⁷⁸ AMAE, fond 1982, dosar 1847, f.n.

⁷⁹ Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 285.

⁸⁰ AMAE, fond 1983, dosar 1486, f.n.

⁸¹ Spațiul pe care l-au avut țările blocului sovietic a fost următorul: RSC – 5 495 m², RDG – 5 057 m², URSS – 3 437 m², RPB – 2 446 m² și RSR – 642 m² (AMAE, fond 1983, dosar 1496, f.n.). Se poate remarca și diferența majoră existentă între RSR și celelalte țări socialiste, ceea ce arată că România nu reușise să devină un partener important în cadrul relațiilor comerciale ale Poloniei.

ridică de natura regimului de la Varșovia, a reapărut spre sfârșitul anului 1982. Era tot mai clar că autoritățile române păreau să-și fi pierdut interesul față de viitorul PMUP, concentrându-și întreaga atenție asupra relațiilor economice. Bunăoară, atașatul cultural al ambasadei polone de la București deplângea faptul că „despre cuvântarea de importanță istorică a tovarășului Jaruzelski din 12 decembrie a.c.”, referitoare la suspendarea stării de asediu, nu s-a publicat decât o știre scurtă⁸². La fel s-a întâmplat și în anul următor, când legea marțială a fost abolită – în iulie 1983 –, informațiile referitoare la această acțiune rezumându-se doar la câteva extrase din discursurile liderilor politici, fără a se face vreun comentariu în acest sens⁸³. Acest fapt s-a reflectat și în cadrul vizitelor bilaterale din anul 1983, când, deși „s-au intensificat considerabil pe linie de partid”, la nivel înalt nu s-a realizat decât vizita lui Janusz Obodowski, viceprim-ministru al guvernului polonez, în RSR, în luna ianuarie, iar în decembrie, Miu Dobrescu, membru supleant al Comitetului Executiv și secretar CC al RCP, mergând în Polonia⁸⁴.

O cauză majoră a diminuării interesului PCR față de viitorul PMUP și, în consecință, față de relațiile sale politice cu RPP, a fost faptul că situația fusese stabilizată de Jaruzelski, ceea ce a dus la consolidarea rolului său pe plan intern, fiind puțin probabilă reîntoarcerea PMUP la conducere, în viitorul apropiat. De asemenea, situația partidului nu dădea semne de îmbunătățire. Într-o telegramă de la Varșovia, din anul 1983, se arăta că „acesta nu a reușit să redobândească încrederea maselor, iar în mișcarea sindicală, refăcută parțial, se observă în ultima perioadă o încetinire a ritmului de activitate și de constituire a noi sindicate [...], în timp ce organizațiile de tineret nu înregistrează niciun progres”⁸⁵. În plus, abolirea stării de asediu a dus la adâncirea divizării existente în partid, între „aripa de stânga”, susținătoare a ideilor marxist-leniniste și cea „liberală”, cu o viziune „pro-solidaritatea” și deschisă spre reforme, partidul fiind „departe de a-și recăpăta unitatea politică și de acțiune”⁸⁶. Tot atunci, schimbările petrecute la Moscova – moartea lui Brejnev și preluarea puterii de către Iuri Andropov – au dus la tensionarea relațiilor româno-sovietice⁸⁷, ceea ce avea să afecteze și relațiile dintre RSR și RPP, pentru care Uniunea Sovietică juca un rol cheie în politica sa externă⁸⁸.

Cu toate acestea, nu ne putem explica pe deplin de ce România nu a reușit să ocupe un loc mai important în schimburile comerciale cu Polonia, de vreme ce ea s-a concentrat asupra acestora. Un posibil răspuns îl reprezintă interesele economice diferite pe care le aveau cele două țări. Dacă pentru Polonia era necesară asigurarea „mărfurilor de consum”⁸⁹, de care fusese privată după introducerea sancțiunilor economice americane, în cazul României primau piețele de desfacere pentru utilaje și mașini. Totodată, un alt

⁸² AMAE, fond 1982, dosar 1852, f.n.

⁸³ Vezi *Încheierea lucrărilor Seimului R. P. Polone. Aprobarea hotărârii Consiliului de Stat privind ridicarea stării de asediu*, în „Scânteia”, anul LII, nr. 12725, 22 iulie 1983, p. 8; *Cuvântarea tovarășului Wojciech Jaruzelski la sesiunea Seimului a R. P. Polone*, în „Scânteia”, anul LII, nr. 12726, 23 iulie 1983, p. 6.

⁸⁴ AMAE, fond 1983, dosar 1480, f.n.

⁸⁵ AMAE, fond 1983, dosar 1485, f.n.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Pentru neînțelegerile româno-sovietice din perioada lui Andropov, vezi Larry Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă*, p. 373–412.

⁸⁸ Într-o discuție a diplomatului român la Varșovia cu directorul I al MAE polonez, cel din urmă preciza că, în anul 1982, relațiile cu Uniunea Sovietică vor deveni „piatra unghiulară a politicii externe a RPP” (AMAE, fond 1982, dosar 1859, f. 5).

⁸⁹ Într-o scrisoare trimisă de Jaruzelski lui Nicolae Ceaușescu la 12 noiembrie 1982, acesta i-a cerut liderului român „majorarea cu aproximativ 20 de milioane ruble a livrărilor de bunuri de consum din RSR, cum ar fi: încălțăminte de piele și cauciuc, îmbrăcăminte, tricotaje, ciorăpărie și mărfuri agroalimentare de bază” (ANIC, fond CC al PCR, Secția Relații Externe – Nicolae Ceaușescu, dosar 5p/1980–1989, vol. II, f. 57).

obstacol în calea bunei cooperări comerciale româno-polone era însăși criza economică cu care se confrunta regimul de București, nu numai cel polonez. În acest sens, într-un raport al ambasadorului Ion Cozma, referitor la exportul de încălțăminte, se arată că din cele patru milioane de perechi, pe care partea română trebuie să le livreze în 1982, până în luna noiembrie fuseseră livrate doar 0,5 milioane⁹⁰. Simultan, existau „reclamații calitative la exportul nostru de autoturisme, mașini unelte, locomotive și utilajul textil [...]. Autoturismele Dacia continuă să sosească în Polonia cu defecte, care, în general, se referă la neglijența în finisare, manevrare și expediere”⁹¹. Pentru a pune capăt acestor probleme, diplomatul cerea „mai multă responsabilitate profesională în pregătirea mărfii la export, deoarece s-a creat deja o atmosferă nefavorabilă față de autoturismele Dacia și aceasta din lipsa de operativitate a furnizorului, care nu se deplasează la fața locului atunci când reclamația este întemeiată și confirmată de specialiștii service”⁹². În cazul mașinilor-utilaje, „lipsesc piesele de schimb, iar cele solicitate urgent sosesc după patru cinci luni [...], producând pagube materiale beneficiarului”⁹³. Odată, s-a întâmplat ca specialiștii trimiși pentru remedierea defecțiunilor să ajungă înaintea pieselor necesare pentru înlocuire, fiind nevoiți „să se întoarcă în țară fără a remedia defecțiunile”⁹⁴.

Prin urmare, relațiile româno-polone, la începutul regimului lui Jaruzelski, s-au caracterizat printr-o anumită „reîncălzire”, după o perioadă de stagnare în epoca „Solidarității” și o creștere a intensității colaborărilor, care s-au epuizat însă repede. La baza acestui deznodământ s-a aflat un lanț complicat de evenimente, a căror evoluție a fost influențată atât de politica promovată de cei doi lideri, cât și de schimbările ce aveau loc pe plan internațional. Deși inițial viziunile celor doi păreau apropiate, existând diverse coordonări în cadrul unor foruri internaționale, treptat, odată ce eșecul legii marțiale de a restabili rolul de conducător al PMUP devenea tot mai evident, relațiile politice româno-polone au intrat în declin. Faptul că nu se preconiza nicio posibilitate ca Jaruzelski să fie înlocuit de la conducerea țării în viitorul apropiat, rolul său consolidându-se pe plan intern, a împins atenția conducerii române către planul economic al raporturilor sale cu Polonia. Având în vedere problemele energetice cu care se confrunta economia românească, situația din Polonia era pentru conducerea de la București, o bună ocazie de a-și acoperi o parte din necesarul de produse carbonifere. Însă, la fel ca și în cazul planului politic, nici în cel economic lucrurile nu au reușit să-și păstreze pentru multă vreme caracterul ascendent. Sancțiunile economice impuse de SUA și aliații săi noului regim de la Varșovia au afectat capacitățile acestuia de a-și aproviziona piața alimentară, el fiind nevoit să apeleze la statele socialiste pentru a depăși aceste neajunsuri. Din același punct de vedere, nici situația României nu era mai bună. Produsele sale alimentare erau trimise la export pentru achitarea creditelor, iar în relațiile cu țările socialiste Bucureștiul căuta piețe de desfacere pentru utilaje și mașini; or, polonezii nu erau interesați de așa ceva. Astfel se explică de ce, în cadrul raporturilor economice ale Poloniei cu celelalte țări socialiste, România a ocupat ultimul loc. Dincolo de aceste aspecte, care țin de problemele interne ale celor două țări, alte motive ale diminuării interesului liderului român față de viitorul PMUP au fost atât intensificarea conflictului sovieto-american, cât și noile neînțelegeri româno-sovietice. În același timp, redeschiderea CSCE din Madrid, în 1983, a

⁹⁰ AMAE, fond 1982, dosar 1848, f.n.

⁹¹ AMAE, fond 1983, dosar 1491, f. 24.

⁹² *Ibidem.*

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ *Ibidem.*

oferit lui Ceaușescu un nou prilej de a distra atenția populației de la propriile probleme sau de la cele din Polonia. Întreaga propagandă se concentra asupra „marilor realizări” ale conducerii române în lupta sa pentru pace⁹⁵ sau pentru nealinieră față de Moscova.

ROMANIAN-POLISH RELATIONS
AT THE BEGINNING OF THE JARUZELSKI'S REGIME (1981–1983)
(Summary)

Keywords: Cod War, Soviet bloc, martial law, Jaruzelski, Ceaușescu, bilateral relations, economic crisis.

The Romanian-Polish relations of the last decade of communism were largely studied either at the beginning of the '80s when Solidarity Movement emerged or at the end of the '80s when semi-free elections took place in Poland and Mazowiecki's government was established and the period from 1982 to 1988 was insufficient researched. Moreover, the complicated international context drew the attention from the introduction of martial law in Poland to the new conflict between the Soviet Union and the US. Because of that, in my paper, I will examine the bilateral relations between Romania and Poland and how the new regime from Warsaw affected them. For achieving that, I will use the diplomatic correspondence of the Romanian ambassador from Warsaw and also the Romanian Communist Party (RCP) archives. In the case of RCP archives, I will focus primarily on the debates from Politburo concerning the evolution/involution of bilateral relations. At the same time, I will look to the remarks made by leaders or politicians in the newspapers to comprehend how the relations were officially presented to the people. From the diplomatic correspondence, I used especially the telegrams and reports sent by the Romanian ambassador to understand how it was described the domestic evolution in Poland and whence it reflected toward the Romanian-Polish cooperation. In the end, the corroboration of these sources will give us a comprehensive picture of Romanian-Polish relationships at the beginning of Jaruzelski's regime. Although it is from a Romanian viewpoint, I used several sources, alike RCP' archives, the Romanian Ministry of Foreign archives and newspapers, for creating a more balanced perspective.

⁹⁵ Acest fapt reiese din paginile ziarului „Scânteia”, când, după încheierea Reuniunii de la Madrid, numeroase articole elogiau acțiunile întreprinse de conducerea română, existând numai informări sporadice despre situația celorlalte țări socialiste, cele mai puține fiind cele dedicate situației din Polonia. În cazul activității românești în perioada întrunirii de la Madrid, vezi *Poziția României, concepția și aprecierile președintelui Nicolae Ceaușescu privind reuniunea de la Madrid, sarcinile imediate și de perspectivă pentru continuarea procesului de edificare a securității și dezvoltarea cooperării în Europa*, în „Scânteia”, anul LIII, nr. 12766, 9 septembrie 1983, p. 8; Dumitru Tinu, *Un succes deosebit, care poate și trebuie să marcheze o nouă etapă a politicii de destindere și întărire a colaborării în Europa*, în „Scânteia”, anul LIII, nr. 12767, 10 septembrie 1983, p. 6; „Poziția României, concepția și aprecierile președintelui Nicolae Ceaușescu privind înfăptuirea dezarmării, asigurarea păcii, destinderii și colaborării internaționale prezentate de ministrul român al Afacerilor Externe, Ștefan Andrei”, în „Scânteia”, anul LIII, nr. 12784, 30 septembrie 1983, p. 6. Faptul că regimul încercase să ascundă ceea ce se întâmpla în celelalte țări socialiste reiese și din modul cum acesta s-a raportat la evenimentul acordării premiului Nobel pentru pace lui Lech Wałęsa, la 5 octombrie. Despre acordarea premiului Nobel nu există decât o singură știre, care se referă la Nobelul pentru literatură; vezi *Premiul Nobel pentru literatură*, în „Scânteia”, anul LIII, nr. 12790, 7 octombrie 1983, p. 6. Totuși, în spatele acestei propagande sfărăitoare, au existat și propuneri concrete ale părții române, printre acestea numărându-se formarea unui grup de specialiști în cadrul OTV, pentru a discuta problema dezarmării. Vezi discuțiile conducătorilor țărilor participante în Tratatul de la Varșovia, din iunie 1983, de la Moscova (AMAE, fond Tratatul de la Varșovia, dosar 107/1983, 201 f.). Pentru dezbaterile de la întâlnirea miniștrilor Afacerilor Externe și adunării lor, vezi Mioara Anton, *op. cit.*, p. 690–759. Pentru documentul semnat la Madrid, vezi <https://www.osce.org/mc/40871?download=true> (29.10.2019).